

והרגלים היו בשלימות בלי שום כשלון ח"ו ודוק" עכ"ל.

ובכר קדם וביאר כן בספר היקר כלי יקר שם דברים (ח' ד') וזו לשונו: "ובלי ספק שבמקום שהיו שם ענני כבוד אשר כבוד ה' בתוכם, נדחו כל המזיקים, כי אינם מצויין במחיצת השכינה, על כן אמר שלא קבלו נזק בבגדים ורגליהם, על דרך שאמרו רז"ל הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו הני כרעי דמנקפן מנייהו" עכ"ל.

ומצאתי בספר הפלאה כתובות (בהקדמה פתחא זעירא סוף אות כ"ז) שכה כתב: "אמר הכתוב וחרב פיפיות בידם חרב של שתי פיות, רצונו לומר פי שנים העוסקים בתורה שנאמר בהן אז נדברו יראי ה', ויכולים להכרית הקליפות מכל צד, וזהו שאמרו רז"ל שמתקנאים ומתעוררים ודוחקא דבי כלה מינייהו וצריכים שמירה, שהרי אמר יוסף אל תרגזו בדרך שלא יתעסקו בהלכה בדרך שהוא מקום סכנה ואין להרגיזם שם.

ויש לפרש בזה מה שאמר הכתוב בתלמידי חכמים הלומדים יחד כחצים ביד גבור וגו' לא יבושו כי ידברו את אויבים "בשער", פירוש בשער הוא בעיר, או בשערים המצוינים בהלכה

בבית המדרש, אבל בדרך לא יתגרו בהם, ובחידושי לתורה (פרשת עקב) פירשנו במה שאמר הכתוב שם שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה וגו', שענינו הוא שמשה הוכיח אותם חסדי ה' עמהם, שהרי בשעת פלפול מתקנאים החיצונים, וכל שכן במדבר שהוא במקום החיצונים. ואמרו רז"ל הנהו מאני דרבנן דבלו מינייהו והני ברכי דשלהי מינייהו, ואמר להם הרי השפיע ה' התורה לכם ולא היה שום שליטה לקנאת החיצונים שהרי שמלתך לא בלתה ורגלך לא בצקה" ע"כ, והיינו מטעמא דעניני הכבוד הצילו וכנ"ל ודוק היטב.

על כל פנים מדברי כל הני רבירבי נ"ע מבואר יוצא שעם שאכן המדבר הנורא מקום משכן החיצונים רח"ל, מכך מקום שם במחנה ישראל אין שטן ואין פגע רע, וענני הכבוד שכבוד השי"ת שורה בם, אגוני מגנו ומצלו, וכל זה לכאורה דלא כדברות תרי הגאונים הקדושים הנ"ל ודוק היטב.

זה הנלעג להשתעשע בדברות קדשם של הני קדישי נ"ע, להזכיר מדברי תורתם הטהורה להיות שפתותיהם דובבות, ולמעבד נייח לנפשם הקדושה זיע"א זצ"ל.

סימן סח.

בענין הלכה במחלוקות רבותינו הט"ז והש"ך

תשובה: בס"ד הנני להביא לך בקצרה את אשר מצאתי דרך לימודי בספרי גאוני הדורות נ"ע אשר הם לנו לעינים.

תחילה אביא לשון רבינו גדול האחרונים בעל פני יהושע ז"ל בהסכמתו לספר ט"ז

שאלה: שמעתי שמועה דכל מקום שנחלקו רבותינו הט"ז והש"ך אזי פוסקים כש"ך, ורציתי לדעת האם שמועה זאת נכונה ומה מקורה, ואם היא מוסכמת, נא לברר הענין ושכמ"ה.

ותקיפא מרן הט"ז ז"ל, ובשו"ת תועפות ראם או"ת (סימן ל"ב די"ז ע"ג): "רבינו הט"ז מי כמוהו מפלס מעגלי נתיבותיו בדרך הישר".

ואדמו"ר הגאון בעל דרכי תשובה ז"ל ממונקאטש בהסכמתו לספר דברי דוד (ט"ז על התורה) כתב: "מי יעיד על השמש בצהרים, ואשר מפיו [דהט"ז] אנחנו חיים, ודוד עולה היא המסילה אשר בית ה' עולה, וכפי המקובל אצלינו מצדיקים קדושי עליון מתלמידי רבינו הבעל שם טוב זיע"א, כי דברי רבינו הט"ז זיע"א הן המה במעלת הסודות יש לפרש דבריו אשר במעטה הנגלות לנו ולבנינו הם, טובא גניז בהו, ודוד בא עד הראש שמי רום גדולתו וקדושתו וצללה"ה עיין שם שהאריך ונתבאר במקומו בס"ד.

אחר הקדמה זו נפנה לשאלה דלעיל. הנה ראיתי להרה"ג רבי ישעיה נתן פרייליך ז"ל הי"ד מהדיר ספר שערי דורא בהגהותיו שערי בינה שם (שער ה' ססק"א דכ"ט ע"א) שכה כתב: "בספר באר יעקב יו"ד (סימן קי"ז) הביא בשם רבי דוד דישיבעק בעל פרדס דוד דכי פליגי רבותינו הט"ז והש"ך – באשכנז בתר הש"ך גרירי, וגם הרב באר יעקב הסכים בזה עכ"ל".

וספר באר יעקב אינו תחת ידי לדעת פשר דבר טעמו ונימוקו, מדוע כן הדבר שבאשכנז במחלוקת הט"ז והש"ך עושים כש"ך. ובס"ד נחזי אנן.

אה"ע: "דברי פי חכם חן, כדרכנות וכמסמרות נטועים נתנו מרועה אחד, ה"ה הגאון המפורסם אבי התעודה מוהר"ר דוד הלוי זצ"ל מחבר טורי זהב, שכבר נתפרסמו חיבוריו והוראותיו בכל תפוצות ישראל, ולאורו אנחנו הולכים שהלכה כמותו ברוב המקומות, שהוא גדול שבאחרונים, וראשון שבראשונים שאין למעלה ממנו", והובא בספר כלילת יופי (דנ"ח ע"א ודע"ו ע"א) ועיין שם.

והגאון מבריסק מוהרי"מ פאדווא ז"ל בספר תשובותיו (ס"ס נ"ח דנ"ו ע"ב) כה כתב: "והרב פני יהושע הרעיש על הט"ז וכתב עליו וכבודו במקומו מונח ודבריו כשגגה היוצאת מלפני השליט, עיין שם, אך הדבר מבואר בראשונים ז"ל, ונתברר דמה שחשבו לשגגה, הוא תורת אמת בפיו של רבינו הט"ז ז"ל, שכיוון שמועתו לדברי הקדמון הגדול הרמב"ן ז"ל" ודוק היטב. [והשוה עם דברי הפני יהושע עצמו דלעיל ודוק].

והגרי"ש נתנוזן זל בשו"ת שואל ומשיב מהדורה תליתאה (ח"ב סימן מ') כתב: "ותמוה שחשד בזה את הט"ז מאורן של ישראל" ע"ש, ועיין עוד שם (סימן קי"ז), ורואה אני שהוא השתמש בלשון רבינו הפרי מגדים (סימן קפ"ד מש"ז סק"ח) "אדוננו דוד הט"ז ז"ל מאורן של ישראל", ועיין פרי מגדים (סימן קכ"ח).

ובשו"ת פני האריה החי (ד"ד ע"א אות ז') כתב: "בט"ז מבואר וכו' אלמא שפשוט לו וכבר נודע כמה נפיש חילא דהאי אילנא רברבא

(ז) על המהדיר הנ"ל רבי ישעיה נתן פרייליך ז"ל הי"ד איני יודע שום פרטים, ואין לי ספרי התולדות הנחוצים לדבר, ורק אכתוב דעיין עליו בספר אוצר הביאורים והפירושים (דף תכ"ד), ומצאתי שחכמי דורו השיבו לו תשובות עיין בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורת תרצ"ז סימן נ"ז), ולחתנו בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סימן קמ"ז), ושו"ת חמדת שאול (סימן ח' דף ט"ז) עיין שם, ועיין בקובץ התורני "מוריה" (גליון פ"ה ניסן תשל"ח דף ע"א), והיודע עוד פרטים על הרב המהדיר הזה שהיה תלמודי, איש הוראה מובהק, וחוקר, כמתבאר בהגהותיו היקרות "שערי בינה" שעל ספר שערי דורא, יאיר ויעיר, ויעשה מזכרת וזכרון לרב הנ"ל שטרח בכל מאורו להדיר ספר שערי דורא עיין הקדמתו שם אכמ"ל.

הנה אם הוא מדין "הלכתא כבתראי בפוסקים" ולא רק בדברי חכמי התלמוד קיימא לן הלכתא כבתראי, אלא הדבר נוהג גם בפוסקים ועיין בזה בחיבורי ברית יעקב (דף י"ט ודף נ"ב) וש"נ, ולקמן בסוף דברינו "בנספח" (אות א'), והש"ך ז"ל חשיב בתראה לט"ז ז"ל שהרי הט"ז נח נפשיה ו' שבט שנת תכ"ו וככתוב בספר דור דור ודורשי (מערכת ד' אות ק"ל דט"ז ע"ד), והש"ך נח נפשיה בא' אדר שנת תכ"ו וככתוב בספר הנ"ל (מערכת ש' אות תקכ"ט ד"ס סע"ד) ע"ש.

אזי יש לעיין בדבר, חדא, אם אכן בכהאי גוונא ששני הפוסקים היו וחיו באותו זמן, אלא שהאחד האריך ימים יותר מחבירו, אם הוא נקרא "בתראה" ביחס לחבירו שנאמר שהלכה כמותו מטעם דהלכה כבתראי, והפוסקים נחלקו בדומה לזה גבי מרן הבית יוסף ז"ל ורבינו הרמ"א ז"ל, ועיין הדעות בזה בספר שדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז אות מ"ו) ובדברינו שלנו לקמן "בנספח" (אות א').

ולהאומרים דמרן ז"ל אינו נחשב בתרא לרמ"א ז"ל אף שהאריך ימים ונפטר אחרי רמ"א ז"ל, מאחר שחיו באותו הדור, מינה נמי יש לומר על הט"ז והש"ך דאחר שהיו וחיו באותו זמן, אף שהש"ך נפטר אחרי הט"ז, מכל מקום בזה לא מיקרי "בתרא" לגבי שתקבע הלכה כמותו.

ותו אף שננקוט ונאמר דהש"ך מיקרי בתראה לגבי הט"ז, מכל מקום נודע דכל הכלל הזה דהלכה כבתראי הוא רק במקום שהבתראה ראה והביא דברי הקודם לו וחלק עליו, אבל במקום שלא ראה והביא דברי הקודם – אין הלכה כבתראה כנודע, ועיין בזה בדברינו לקמן "בנספח" (אות ב') עיין שם.

ולפי זה אין הכי נמי באותם מקומות שהש"ך ראה דברי הט"ז וחלק עליו, וכאשר עשה בחיבורו "נקודות הכסף" אכן נאמר שהלכה

כמותו דהלכתא כבתראי, אבל במקומות שלא הביא דברי הט"ז וחלק עליו, מדוע ולמה נאמר שהלכה כש"ך משום דהלכה כבתראי, אדרבה יש לנו לומר דהואיל והש"ך בנקודות הכסף לא חלק על הט"ז שמע מינה שדברי הט"ז מקובלים על הש"ך והסכים עמו ובכהאי גוונא שתיקה כהודאה, ובאמת מצאתי שכך כתבו הגאון חיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן ב' ד"ה הא), והגרע"א ז"ל בספר תשובותיו מהדורה תנינא (סימן י"ג), ובספר שדי חמד אסיפת דינים מערכת בכור בהמה (סימן ג' אות ב' סק"י ד"ה וצ"ע), ושם מערכת חמץ ומצה (סימן ח' אות ט"ו ד"ה הן דקנ"ג ע"א), ובשו"ת אבני נזר יו"ד (סימן שכ"ו) שכל שהש"ך בנקודות הכסף לא חלק על הט"ז שמע מינה דמסכים עמו ע"ש.

אמנם במקום שמצינו שהש"ך העלה לדינא דלא כהכרעת הט"ז, אלא שהש"ך לא הביא כלל דברי הט"ז, בנדרן ובמקרה כזה אין לנו לומר דהלכה כש"ך ומשום דהלכה כבתראי, דכל כי האי לא אומרים הלכה כבתראה, ועיין לקמן בדברינו "בנספח" ודוק.

ומצאתי לגאון מפראג רבי שמואל קוידר ז"ל בספרו שו"ת עולת שמואל או"ח (ס"ט י"ז ד"ה ואף ד"ח ע"א) שכה כתב: "ואף שאמרתי לך שלימוד התלמוד מעלה שאין לך מידה גדולה ממנה, מכל מקום בזמנינו זה אין אדם יוצא ידי חובה בלימוד התלמוד לחוד, כי אם בלימוד הפוסקים – ובראשם בשלחן הטהור אשר ערך לפנינו הקדוש מהר"ר יוסף קארו, עם המפה אשר פרש הגאון רמ"א, ונושאי כליהם אשר על דם יעמוד האדם על כל דיני התורה."

וכבר קבלו עליהם לדון באורח חיים על פי המגן אברהם, וביררה דעה על פי הש"ך, ובאבן העזר על פי הבית שמואל, ובחשן משפט על פי הסמ"ע, ובכל זאת אין למדים מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חרץ, על אחת כמה

וכמה בנדון דידן שלא נאמר בפירוש הכלל הזה רק שכך נהוג עלמא.

ואם בעל נפש אתה ומצאת ראיות נכונות היפוך דעתם, ותמצא תנא דמסייעך בדברי האחרונים זולתם, תוכל להכריע כנגדם, והעד על זה תשובות האחרונים שנושאים ונותנים בדבריהם ומכריעים כנגדם, אכן לזה צריך האדם להגיע למדרגה גדולה, ועמדו דבריו בנסיון ונמחה גברא שהוא מומחה לרבים, ונצרפו דבריו בכור השכל, ואתה דע לך עד כאן דברי העולת שמואל. [ספר עולת שמואל נדפס בפראג שנת תקפ"ג].

הרי לנו מבואר בדבריו שב"יורה דעה" קבלו עליהם באשכנז לדון ולהורות על פי הש"ך, וזה ככתוב בספר באר יעקב דלעיל, ועוד מפורש בדברי הרב עולת שמואל דטעמא לאו משום דהלכתא כבתראי, אלא טעמו של דבר "שכבר קבלו עליהם לדון" וש"כ נהוג עלמא כלשונו ז"ל, ולפי זה לא שנא אם הש"ך ראה דברי הט"ז וחלק עליו, לא שנא לא ראה דברי הט"ז – לעולם יש לפסוק כש"ך מדין ש"כבר קבלו עליהם לדון כש"ך ודוק היטב.

ויש להוסיף כי ראיתי עתה בספר כלילת יופי (דנ"ח ע"א) שהעתיק מצבת קבורת רבינו הט"ז ז"ל ומפורש בה דנח נפשיה בכ"ו שבט תכ"ז, ושם בכלילת יופי (דס"א ע"א) כתב שהש"ך נח נפשיה בשנת תכ"ג, ונמצא שהש"ך נפטר ארבע שנים לפני הט"ז, ולא ככתוב בספר דור דור ודורשיו שלא דק כלל בשנות פטירתן של הט"ז והש"ך, ולפי זה מעיקרא אין לדון דהש"ך בתראה לט"ז, ודוק היטב. [ועיין לקמן ב"נספח" שהבאתי דברים מפורשים משו"ת מהרי"ק דכל כי האי לא מיקרי בתראה עיין שם].

ולענ"ד קבלה זו שכתב בעולת שמואל ש"קבלו עליהם לדון כש"ך ב"יורה דעה" דבר חדש הוא, ויש לנו לדעת איך קבלו, ומי קבל,

ומתי קבלו, ואם אכן קבלו מה תוקף יש לקבלה זו, והרי הרב עולת שמואל עצמו אומר שם שהדיין יכול לחלוק על הש"ך אם מצא ראיות נכונות ותנא המסייעו, ואם אכן "קבלה" יש כאן מה יועילו ראיות ושיטות החולקים, ודן ולמד מקבלת מרן ז"ל ודוק.

ונראה לי ברור שלא היתה אצל בני אשכנז קבלת דברי הש"ך, כמו קבלת דברי מרן השלחן ערוך אצל בני ספרד, וכל כוונת הרב עולת שמואל היא שההלכה ממשמשת ובאה כדברי הש"ך בעיני יורה דעה, וכך היה מנהג בני אשכנז, ו"קבלו עליהם" שכתב לאו דוקא ואינו בגדר של "קבלת הוראת רב פלוני" כמפורש בשו"ת הרשב"א ח"א (סימן רנ"ג), ושו"ת רשב"ש (סימן תי"ט), ועיין בזה בספר חקרי לב או"ח (סימן צ"ו), ושם בחקרי לב מהדורה בתרא (חור"מ סימן ג' דקע"ג ע"א) וש"נ, ובספר שו"ת תעלומות לב ח"ג (קונטרס הכללים דק"ז ע"א אות ד') וש"נ, ונתבאר במקומו בס"ד.

ועכשיו מצאתי לגאון חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים חלק ספרים (מערכת ש' אות קל"ד) שכתב: "ראיתי למהר"ר דוד ז"ל הובא בספר באר יעקב יו"ד (סימן קי"ו דס"ג ע"ד) שכתב דכי פליגי הט"ז והש"ך באשכנז בתר ש"ך גרירו, וכן כתב הרב המחבר שם (דס"ד ע"ב) "עכ"ל.

הרי שכבר הוא הביא דברי הרב באר יעקב ודברי הרב בעל פרדס דוד שבאשכנז בתר דברי הש"ך גרירו, ומריהוט הלשון נראה שהוא כדברי הרב עולת שמואל שהבאתי ודוק. [ולפי הנראה דברי הרב שערי בינה דלעיל מדברי החיד"א הללו לוקחין].

ובא לידי ספר שם הגדולים עם הגהות "מנחם ציון" וראיתי שעל ספר שם הגדולים שם שכתב: "וראיתי למהר"ם מדילסדורף בשו"ת מאמר מרדכי [סימן כ'] שכתב ולהיות כי עיקר לימודינו בש"ך, אישתמיט מינאי דברי הט"ז,

עליהם, יש לשמוע שגם אנן בני ספרד הכי נקטינן ועושים כבני אשכנז דהלכה כש"ך במחלוקתו עם הט"ז, או יש לומר שרק להודיענו בא מנהג בני אשכנז, אבל לא כתב עלה הנפק שכך גם מנהגנו בני ספרד.

ומינה נמי שגם אין הכרע וראיה גם מדברי החיד"א ז"ל בשם הגדולים הנ"ל שהביא דברי הבאר יעקב בשתיקה, ואדרבה קצת יש לדקדק מדברי החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (ר"ס ב') דלא שמיע ליה הא, שהרי כה כתב שם: "והט"ז התיר והש"ך בנקודות הכסף חלק עליו וכו' והט"ז יחיד באחרונים", ומדוע נימק שהלכה כש"ך כיון שהט"ז יחיד, טפי היה לו לומר דאפילו אם שקולים הם קיימא לן כש"ך ^{אוצר החכמה} נגד הט"ז, דוק ועיין.

ובס"ד מצאתי לחכם מובהק מגאוני איטליה החותם בתואר "מלכת שב"א", והוא הג"ר רבי שבתי ב"ר אלישע דיל ויקייוו ז"ל, בתשובתו הנדפסת בספר המופלא פחד יצחק ח"ג (ערך כלאי בגדים ד"ס סע"ד) שכה כתב: "הרב ט"ז ז"ל אחד המיוחד שברוב האחרונים, אחרון אחרון חביב, זקן ופרקו נאה יושב בישיבה, ונימוקו עמו, ועלינו להאמינו בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים שהוא אחרון ויודע דעת כולם" וכו'.

ובפחד יצחק שם (ד"ס"א רע"א) הוסיף וכתב: "וכבר הוכחתי בחיבורי עיר מקלט שיותר יש לסמוך על הרב ט"ז מעל הרב ש"ך, באשר היה זקן ויושב בישיבה, ובעל הוראה, ומומחה לרבים" עכ"ל.

ועל דבריו אלו כתב לו המחבר הג"ר יצחק למפרונטי ז"ל בפחד יצחק ח"ג (שם ד"ס"א ע"ד): "לא הבנתי ולא אבין מאי טעמא שכתבת שיש לנו לסמוך יותר על הרב ט"ז מעל הרב ש"ך, הלא הוא אחרון, וראה דברי הט"ז והשיג עליו בכמה מילי, ועשה ספר נקודות הכסף

ולכן תחור אני מדברי הראשונים במה שהורתי להתיר, ואף שיש לענ"ד להשיב על דבריו [של הט"ז] אבל מי יקל ראש כנגדו שהוא שר התורה, אור ואורה המזריח לעולם כולו בתורתו ע"ש, וכן ^{אוצר החכמה} **הגאונים** בעל שו"ת אבן השהם [סימן מ"ח], ומעיל צדקה [סימן י"ז], נוטים יותר לדברי הט"ז, וכן כתב הגאון בעל ההפלאה דברוב ארץ פולין פוסקים יותר כט"ז עכ"ל.

הרי לנו מסורת אחרת על בני אשכנז שפוסקים כט"ז ולא כש"ך, וצ"ע. [עכשיו ראיתי שבעל הגהות מנחם ציון הנ"ל, שלח ידו במלאכת רעהו והעתיק הכל מספר כלילת יופי (ד"ס"ה ע"א וד"ס"ו ע"א), וזה מצוי בדבריו, אלא שהוסיף דברי בעל ההפלאה "דברוב ארץ פולין פוסקים יותר כט"ז", וזה לא נזכר בספר כלילת יופי, וכעת אני יודע היכן כתב כן בעל ההפלאה ז"ל, והיודע יודיע ויאיר ושכמ"ה].

ולבאורה היה נראה לומר שהיו בזה מקומות מקומות בארצות אשכנז, דבפולין היו פוסקים כט"ז, אבל בשאר המקומות כמו בוהמיה, וגרמניה פסקו כש"ך, אבל לענ"ד דוחק כמו שיראה הרואה בדברי הגאונים הכותבים ומקומן, וצ"ב. [ואולי נשתנה הדבר בהמשך השנים ועיין כלילת יופי שם].

ולגבי דידן בני ספרד, הנה ראיתי לגאון המובהק רבי חיים סתהון ז"ל בספרו היקר ארץ חיים בכללים (כלל כ"ד) שכתב: "מצאתי בכרם שלמה אשכנזי יו"ד (ס"ס רמ"ב) שכתב וז"ל כבר קיבלו לדון על פי המגן אברהם באורח חיים, ועל פי הש"ך ביורה דעה, ועל פי הבית שמואל באן העזר, ועל פי הסמ"ע בחושן משפט, ובכל זה אין למידין מן הכללות וכו' רק שכך נהוג עלמא" עכ"ל. [והם דברי העולת שמואל שהבאתי לעיל].

ויש לעיין אם מזה שהרב ארץ חיים ז"ל קבע כללים אלו בשתיקה ולא פקפק ולא העיר

ומשיג על הט"ז, וגם הש"ך היה זקן ויושב בישיבה, ומומחה לרבים".

והזר רבי שבתי ב"ר אלישע דיל ויקייו וכה כתב לו: "שוב כתיב ביה לא הבנתי ולא אבין טעמא מאי יש לנו לסמוך על הט"ז מהש"ך וכו', נראה דסבר וקביל מר כאילו ממני ומאיתי יצאו הדברים הללו מסברת הכרס, חלילה לאל מרשע ושדי מעול, כי איך ישתרר חסר הכנפיים קצין ידים ורגלים כמוני היום דאנא זוטא וכתותי מכתת שעורי לעלות ברמים ולהכניס ראשי בין שני הרים הגדולים הללו ט"ז וש"ך שקטנם עבה ממתני, מתיירא אני שמא ירצו את גולגלתי.

אמנם הדברים יצאו מפי שלמים וכן רבים אשלי רב רבי דפקיע שמייהו בהוראה וכמו שכתבתי אצלי בחיבורי הנזכר [עיר מקלט] בתשובה בבית חדר וכלל הנ"ל זה לשוני שם: "כלל צ"ו הש"ך וט"ז נראה דיותר יש לסמוך על הט"ז, ואני מקובל ממורנו הרמ"ז [הרב משה זכות מוונציה] צוק"ל לפסוק כט"ז, באשר הוא ז"ל ידעו והכירו, זקן יושב בישיבה, ובעל הוראה מומחה לרבים, וכן אמר לי ביחוד שנה אחת לפני פטירתו, שבעל ש"ך אגב חורפיה נחית חד חד, ואין כן דרך ההוראה לקבוע הלכה מתוך פרכי ושינויי, שלא כל העולה מן העיון ראוי להורות כמוהו למעשה, כידוע לאנשי תבונה".

מצאתי כתוב בתשובה כתב יד פה קדוש מדבר (שם בכלל צ"ח) אמה שכתב המלקט הך כללא דכמוך מצאתי לו סמוכות במה שראיתי אחרי רואי ספר נדפס כעת בפראג שנת ת"פ לפ"ק להרב מוהר"ר יואל אב"ד דק"ק שעברשין נקרא ספר מגיני זהב, והוא חיבור נאה להשיב ולהמליץ בעד הרב זקנו על כל ההשגות שהשיג עליו הש"ך בנקודות הכסף שלו, וגאוני רבני ארצות דמדינות פולין שחתמו יד ימינם על חיבור הנ"ל בהסכמה עלו ובהסכמה ירדו שם בראש הספר נגזרו אומר זו לשונם: "בכלל גדול שאין להוציא דברי בעל ט"ז מחזקתן מחמת

השגות בעל נקודות הכסף מדין שהוא אחרון, משני טעמים ועדים נאמנים, האחד שהוא היה זקן ויושב בישיבה ומוחזק למופלג וגדול הדור, והשני הוא החיבור נאה של נכדו הרב הנ"ל שמיישב השגות נקודות הכסף הנ"ל ברוב השגותיו, והרוצה להכריע ולהכניס ראשו בין ההרים עליו הראיה, ובתנאי כפול שיהא הוא רב בגוברין ויודע להכריע בראיות מוכרחות ואז יעשה כשמעתתיה הנראה לדעתו ולא לדחות בגילתא דחיתתא לדחות דברי הזקן הנ"ל, יעוין שם ישמע חכם ויוסף לקח כי צרופה אמרתה מאוד ושצריכה שמירה (ועיין הב' בהקדמתו).

עוד שם (כלל צ"ט) כתבו עוד זו לשונם: "הכרע הכרענו שאין להוציא בעל ט"ז מחזקתו האלימתא אף באיזה מקומן בספר ט"ז שלא יישב נכדו המופלג הנ"ל יהיו דברי בעל ט"ז בחזקתן, וכל בעל נפש יעיין בהן ליישבם, וידונו דברי בעל ט"ז מיעוטן אחר הרובא אשר התיישבו על פי נכדו הנ"ל, ונאמר כשם שנתיישב הרוב כך יכול להיות שיתיישב המיעוט, ויכול להיות שכל דברי בעל ט"ז כנים וישרים ויש לתלות חסרון הישוב במיעוטא דמיעוטא הנ"ל באשר נכדו הנ"ל גם הוא טרוד במשנתו מאוד ואין סיפק בידו ליישב כל דבר על אופניו, עכ"ל. [על הרה"ג שב"א ז"ל הנ"ל – עיין בספר תולדות גדולי איטליה (דף קכ"ו ודף שכ"א)].

הרי שהרב שב"א ז"ל הביא לנו מסורת אחרת מפי גאוני אשכנז שאין להוציא דברי הט"ז מחזקתם בגלל מחלוקות והשגות הש"ך וכנ"ל בארוכה, והוסיף שקבל מהגאון הרמ"ז ז"ל שהלכה כט"ז נגד הש"ך ומהטעמים שהזכיר ודוק היטב. [והשוה האמור כאן לכתוב בספר כלילת יופי (רס"ג ע"א ואילך) ומה שהוסיף להביא שם ודוק].

ואכן מצינו הרבה בדברי האחרונים ז"ל שעמדו על השגות הש"ך (ושא"ר) נגד הט"ז והצדיקו הצדיק מעיקרא, עיין לגאון המובהק

מלכוב רבינו חיים הכהן ז"ל בספר תשובותיו (י"ד סימן י"ד וסימן ע"ג) הובא בספר כלילת יופי (דף ס"ה ע"ב הערה ב') ע"ש, והיה לו להזכיר דברי החכם צבי עצמו (סימן ג'), ושור"ת שואל ומשיב תליתאה (ח"ב סימן מ', וס"ס ק"מ), ועיין כזאת למהר"ט אלגאזי ז"ל בביאורו להלכות בכורות (כ"ד ב', אות מ' סק"א), ושור"ת הגרע"א ז"ל מהדורה תנינא (סימן ט"ו, וסימן ל"א, וס"ס ע"ד), ואור שמח הלכות שבת (פט"ו הי"ז) והלכות זכיה ומתנה (פ"ו ה"ט), ואגלי טל (מלאכת טוחן אות ל"ב), ובספרו שור"ת אבני נזר יו"ד (סימן קנ"ד אות ג', וסימן קצ"ד אות ט"ז, וסימן קצ"ט אות א'), ועוד שם חו"מ (סימן פ"ג ד"ה נחזור) ודוק היטב.

ואשלים מאמרי זה בענין הלכה כט"ז או הש"ך בהבאת דברות גאוני המערב הם רבני מרוקו ז"ל בדנא פתגמא.

בשו"ת פאת ים מונסנייגו (סימן ט"ו דף ס"ז) כתב: "ראיתי לגאון חיד"א בשם הגדולים (חלק ספרים מערכת ש' אות קל"ד) שכתב ראיתי להר"ר דוד הובא בספר באר יעקב שכתב דכי פליגי ט"ז והש"ך באשכנז בתר ש"ך גרירי, וכן כתב הרב המחבר שם (דס"ס ע"ב) עכ"ל.

והגאון מו"ז רבי ידידיה מונסונייגו בספרו קופת הרוכלים ח"ב (הנקרא ספר זכירה דף קכ"ו) כתב בשם רבני מראקס וזו לשונו: אם סמ"ע וש"ך פליגי בפירוש השלחן ערוך, אזלינן בתר אותו שדבריו פשוט בדברי השלחן ערוך אפילו ט"ז מסייע לשכנגדו, ואם כולם פשוט – אזלינן בתר דברי ש"ך מטעם שהוא אחרון עכ"ל, הרי לך בין לבני אשכנז ולבין הספרדים בני מערבא דאזלינן בתר הש"ך, וכל שכן כאן שפשוט השלחן ערוך כש"ך עכ"ל ע"ש.

ולכאורה יש לעיין בדברי רבני מארקס ולסברתם שלרבינו הש"ך ז"ל יש

דין "בתראה" וכמו שכתבו, אם כן לעולם יש לפסוק כמו הש"ך ובלא חילוקים דפשוט הלשון וכו' ועיין. נובפרט שכבר כתבתי דאינו פשוט לומר שהיה לש"ך דין בתראה ביחס לט"ז וכנ"ל].

עוד מצאתי שם בשו"ת פאת ים (סימן כ"ה דף צ"ח) שכתב: "והגם שהסמ"ע חולק על הש"ך, הרי כלל גדול בידנו דבמקום שנחלקו הסמ"ע והש"ך אזלינן בתר סברת הש"ך, שהוא אחרון, וכן מצאתי למו"ז בספר קופת הרוכלים בשם כמה רבנים ושכן נוהגים".

ויש להבין כי שם בפאת ים לעיל (סימן ט"ו) הביא וכתב דאזלינן בתר מי שדבריו פשוט בדברי השלחן ערוך וכו' ולא כתב כלל גדול שהלכה כש"ך שהוא אחרון, ועיין.

עוד אקבע כאן למזכרת מה ששמעתי מכ"ק אדמו"ר מהר"א מסטריקוב זצ"ל דענותו תרבני ששיבח הרבה לחיבורי, ותחת אחד השיחים אמר לי: "הט"ז חולק על מרן השלחן ערוך יותר מהש"ך עכ"ד.

עוד רשום אצלי שבענין זה גבי במחלוקות הט"ז והש"ך יש לעיין בספר בשו"ת תשורת ש"י מה שכתב בזה וכעת איני זוכר היכן דיבר בזה, ואחזיק טובה למי שיחזיר אבדתי.

ובס"ד זה מה שמצאתי בספרים בנושא זה, והיודע בה עוד דברים יאיר ויברר וישא ברכה מאת ה', והכלל לענ"ד אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות לפי טיב ראיות רבותינו הט"ז והש"ך, ולפי הענין אם הוא מן התורה או מדרבנן, ולפי סוגיין דעלמא, ודברות גאוני בתראי הבאים אחרי רבותינו עמודי ההוראה עיני העדה הט"ז והש"ך זיע"א.

החידוש וההתחדשות

החידוש וההתחדשות

נספח

החידוש וההתחדשות

א. בענין הלכתא כבתיארי בפוסקים

אות ט"ל, ושדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות מ"ה ומ"ו) ע"ש.

וגם רבותינו בעלי השלחן ערוך ז"ל כך דעתם דהלכתא כבתיארי בפוסקים אמרינן, וכמפורש למדן ז"ל בכל חיבורי קדשו, ולדוגמא אציין לבית יוסף או"ח (ס"ס פ"א), ובית יוסף יו"ד (סימן ש"מ דק"צ ע"ב, וסימן שע"ה דש"ט ע"א, וסימן שצ"א, וס"ס שצ"ו), ובית יוסף חו"מ (סימן רצ"ה סעיף ו') ולספרו שו"ת אבקת רובל (סימן י"ט ד"ה הנה נראה, וסימן ס"א דג"ד ע"ד, וס"ס ק"ז, וסימן קע"ט ד"ה ואם יאמר, וסימן קצ"ה ד"ה הטענה השנית), ועיין שם (סימן י"ח וסימן פ"ח), ולספרו שו"ת בית יוסף (דיני גוי מסל"ת סימן ב' דער"א ע"ב) ועוד שם (דיני מים שאל"ס סימן א' ד"ה ועל מה), ע"ש, ועוד ועוד.

וכן גם רבינו הרמ"א ז"ל סובר כן דאף בפוסקים אמרינן הלכתא כבתיארי, ולדוגמא אציין לספרו דרכי משה יו"ד (סימן ל"ה סק"ז, וסימן קכ"ד סק"ט, וסימן קנ"ה סק"ב, וסימן ש"צ סק"ה), ודרכי משה חו"מ (סימן קנ"ד סק"ג), ובספרו שו"ת רמ"א (סימן ט' דל"ז ע"א, וסימן כ"ה סד"ה ומ"ש), ועיין דרכי משה או"ח (סימן קנ"ט סק"ג, וסימן קס"ה סק"א), ונתבאר בארוכה בס"ד בקונטרס הכללים דילן, ולפי שעה עיין מה שכתבתי בזה בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' דף י"ט, ושם דף נ"ב), ובחיבורי תפארת יצחק (סימן ט"ז) עש"ב וצרף לכאן.

ויש לדעת בשני פוסקים שהיו בדור אחד, אלא שהאחד האריך ימים יותר מחבירו אי נקרא בתראה ביחס לחברו ונאמר דקיימא לן כוותיה, וראיתי בשדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז אות

נודע בשערים המצויינים בהלכה שנחלקו אבות העולם רבנן קמאי ז"ל בהא דקיימא לן "הלכתא כבתיארי", אם גם במחלוקת הפוסקים אמרינן הלכתא כבתיארי.

ומהרי"ק ז"ל סובר דאף במחלוקת שבין הפוסקים אמרינן הלכתא כבתיארי, וכמפורש לו על כל פני ספר תשובותיו, ואם נבוא לציין אין אנו מספיקין, ולדוגמא בעלמא אציין לעיין לו (בשורש נ"ה דל"א ע"ד, ושורש צ"א דמ"ד סע"ג וסע"ד, ושורש צ"ד דנ"א רע"ב, ושורש קי"ב דס"ב סע"א, ושורש ק"ס דפ"ז ע"ג, ושורש קע"ה דק"ד ע"א, ושורש ק"צ דקי"א ע"ד) ועוד הרבה הרבה.

אבל שכנגדו חלוק עלי, מר ניהו רבה מהר"ם אלאשקר ז"ל בספר תשובותיו (סימן נ"ד דקצ"א ע"ב) שהרבה להשיב בתוקף על מהרי"ק ז"ל עיין שם בארוכה, ומצאתי לו למהר"ם אלאשקר ז"ל חברים הסוברים כמותו שבמחלוקת הפוסקים אין אומרים הלכתא כבתיארי, עיין שו"ת מהר"י ברונא (סימן רכ"ג דקמ"ט ע"ב), ושו"ת מהר"מ מינץ סגל (סימן ל"ו), ולמהר"א ששון ז"ל בשו"ת תורת אמת (סימן קכ"א), ועיין לגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (פתיחה להלכות טריפות אות ל"ה), ובספרו עין הרועים (דע"ד אות ל"ז), ובספר תשובותיו ח"א (סימן ה') ע"ש.

מכל מקום כבר נקבעה הלכה כמהרי"ק ז"ל שגם בפוסקים אמרינן הלכתא כבתיארי, וכמו שכתבו רבים וכן שלמים עיין לרבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה (כללי הפוסקים

מ"ו) שכתב: "הלכה כבתראי אמרינן בפוסקים, והיינו דוקא כשראו האחרונים דברי הראשונים, וכמו שכתב מרן החבי"ב בכנסת הגדולה (חור"מ מהדורא קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') וכו', ולפי הנראה כן דעת הרב בית דוד יו"ד (סימן קל"ג), והביא דבריו מרן החיד"א בספר שם הגדולים (מערכת גדולים ערך מהר"י איסרלאן), וכוונתו לומר דאף דמוהרא"י בתרא כיון שלא הזכיר דברי הרשב"ץ נקטינן כהרשב"ץ ע"ש, ומה שהשיב עליה החיד"א דמוהרא"י והרשב"ץ היו בזמן אחד אלא דמוהרא"י חי שנים מועטות אחר הרשב"ץ משנת ר"ג עד שנת רי"ד, וכוונתו לומר דכיון דהיו בזמן אחד לא אמרינן הלכה כבתראי ועיי' בספר כל החיים (דכ"ז ע"א אות ב'). אמנם דעת הרב החבי"ב ז"ל אינה כן, שהרי כתב בספרו כנסת הגדולה חור"מ (סימן קע"ה הגב"י אות רכ"ה) רמ"א כנגד מרן בתרא הוא אף דאין ביניהם אלא חמש שנים שחי רמ"א אחר מרן. ועיי' מה שפקפק בזה בספר ויקרא אברהם (דק"כ סע"ד אות צ"א) ע"ש, הא מיהא לדברי הרב כנסת הגדולה דהרמ"א נח נפשיה בשנת ש"מ ומרן בשנת של"ה וכמו שכתב שם וקא חשיב ליה בתרא, וכן כתב הרב מסגרת השלחן יו"ד (סימן שצ"א דקצ"ז ע"ג) על הרבנים ברכי יוסף וזרע אמת, דהברכי יוסף נתבקש בישיבה של מעלה בשנת תקס"ו, ומר זרע אמת מנחתו כבוד בשנת תקע"א עכ"ל.

נמצינו למדים מדבריו ז"ל שדעת החיד"א ז"ל דכל שהיו שני הפוסקים בזמן אחד, אלא שאחד מהם האריך ימים אחר חבירו לא נחשב ככהאי גוונא דהוא בתרא, ולעומתו רבותינו הכנסת הגדולה, והבית דוד, והמסגרת השלחן סוברים דכל דהפוסק השני האריך ימים אחר הפוסק הראשון, ואפילו מעט שנים, הוא נקרא בתרא ביחס לפוסק הראשון והלכתא כוותיה.

ומלבר דמילתא כגון דא בעי טעמא רבה מדוע נאמר דאם חי אחריו קצת שנים מיקרי

"בתראה", ושנאמר שאם היה רואה דבריו היה חוזר בו, והרי בן גילו ובן זמנו הוא, עוד בה דבס"ד אני מצאתי תנא דאורייתא הסובר כגאון עוזינו הרב חיד"א ז"ל, מר ניהו רבה רבינו מהרי"ק ז"ל עצמו, שעם היותו אבי כלל זה שהלכה כבתראי בפוסקים, מכל מקום כה כתב בתשובותיו (שורש ק"פ דק"ו ע"ג): "ואף על גב דהרא"ש גם כן הוה בתראה טפי ממהר"ם מרוטנבורג שהרי תלמידו היה, מכל מקום איני רואה להוציא ממון משום כך, כיון ששניהם היו בדור אחד" ע"ש.

הרי שסובר המהרי"ק ז"ל שכל שהם בני דור אחד אף שהאחד האריך ימים יותר מהשני תו לא מקרי בתראה, ודוק הכא שהרא"ש ז"ל נח נפשיה שלושים וחמש שנה אחר רבו מהר"ם מרוטנבורג, שמהר"ם ז"ל נתבקש בישיבה של מעלה בשנת ה' נ"ג, ורבינו הרא"ש בשנת ה' פ"ח כידוע, ועם כל זה כתב מהרי"ק ז"ל דלא מקרי הרא"ש בתראה ביחס למהר"ם דוק והבן.

אלא שרואה אני שמכלל מחלוקת לא יצא, דמלבד מה שהביא לנו בזה הרב שדי חמד ז"ל דלעיל, מצאתי עוד בס"ד שהגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל בספרו היקר גט פשוט (סימן ק"כ אות כ"ה) כתב שכשהרא"ה ז"ל נחלק על רבו הרמב"ן הלכה כרא"ה, משום בתראה הוה עיין שם, וידוע שהרמב"ן ז"ל נח נפשיה בשנת ה' ל', והרא"ה ז"ל נפטר אחריו בעשרים ושלש שנים דהיינו בשנת ה' נ"ג, ואף על פי כן מקרי הרא"ה ז"ל בתראה.

וכיוצא בזה מצאתי בס"ד שכתב בשו"ת רדב"ז (סימן אלף שמ"ט) שכשהריטב"א חולק על רבו הרשב"א מצי למימר קים לי כהריטב"א שהוא אחרון לרשב"א וראה דבריו ע"ש, והריטב"א נח נפשיה בשנת ה' צ', עשרים שנה אחר רבו הרשב"א שנפטר בשנת ה' ע'.

ובן גם פוסקים רבים כתבו דבמחלוקת הרשב"א והרא"ש קיימא לן כהרא"ש דבתראה הוא

ולחלק ולומר דאם נפטר בסמוך לו, או במופלג ממנו, לא נהירא כלל וכמתבאר מדברינו דלעיל ופשוט.

כמו כן אין לדחות ולומר דגבי תלמיד לרבו אף כשנפטר רק מעט אחריו מקרי בתראה (וכגון גבי הרא"ה והרמב"ן, וכן הריטב"א והרשב"א) מה שאין כן גבי שני פוסקים דלא היו ביחס רב ותלמיד (וכגון הרשב"א והרא"ש) דבכהאי גוונא לא מקרי בתראה, הא נמי ליתא וכיוצא בעליל מדברינו דלעיל, וברור, ואדרבה נהפוך הוא יש פוסקים הסוברים שאף בפוסקים אמרין דאין הלכה כתלמיד נגד רבו ועיין שדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות מ"ה) ועיין ערך השלחן אה"ע (סימן צ' אות ג') ובהערות בסוף הספר, ודעת תורה יו"ד (פתיחה להלכות טריפות אות ל"ה) ונתבאר במקומו בס"ד.

אוצר החכמה

מהרשב"א ז"ל וכמו שכתב בשו"ת רדב"ז (סימן קכ"ו ד"ה כללא), ועיין למרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן נ"ה), והאריך בזה הגאון רבי אברהם אדארי ז"ל בספרו שו"ת ויקרא אברהם או"ח (סימן כ"ו, די"א סע"ד) ושם חו"מ (סימן א' דס"ב רע"ג), ושם בקונטרס זה הכלל (אות נ"ד דקי"ט סע"ד, וע"ש אות צ"א) ועיין בפתגמא דנא בשדי חמד (כללי הפוסקים סימן י"א אות ט'), ותורת חיים או"ח (סימן פ"א אות ה'), ונתבאר בארוכה במקומו בס"ד.

והר"י רבינו הרא"ש ז"ל בן דורו של רבינו הרשב"א הוה ושקיל וטרי בהדיה כידוע וכמפורש להם בספר תשובותיהם, ולפי המבואר לעיל בדברינו יוצא שרבינו הרא"ש ז"ל נח נפשיה רק ח"י שנה אחר רבינו הרשב"א ז"ל, ואף על פי כן קראוהו לרא"ש בתראה לרשב"א, ומתבאר דכל שפוסק האריך ימים אחר חבירו מקרי לגביה בתראה וצ"ב.

ב. בענין הלכה כבתראי רק כשהכתרא ראה דברי הקודם לו

התלמוד

ומרן ז"ל בבית יוסף שם כתב: "היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחריו וכו'. ברייתא שם (כ"ב ב') ואף על גב דהיא ברייתא לענין היה עומד בתפילה מיתניא, למד ממנה רבינו להיכא דהיה קורא קריאת שמע.

וכתב הרשב"א ז"ל בחידושו (שם ד"ה המתפלל): "מסתברא שאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק, ואם התפלל תפילתו תפילה, ודייקנא לה מדקתני מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו, ולא קאמר תפילתו תועבה כדקאמר בגמרא צואה במקומו, ובודאי יש הפרש בין ראה צואה כנגדו, ובין נמצאת במקומו, דבמקומו כיון דבעינן מתניך קדוש היה לו לבדוק, אבל כנגדו דליכא אלא משום לא יראה כך, וזה לא ראה אותה כשהתחיל לא פשע

ברכות (כ"ב ב'): "תניא היה עומד בתפילה וראה צואה כנגדו, מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ארבע אמות. והתניא לצודין. לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר.

היה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה אף על פי שחטא תפילתו תפילה. מתקיף ליה רבא והא זבח רשעים תועבה. אלא אמר רבא הואיל וחטא אף על פי שהתפלל תפילתו תועבה."

ורבינו הטור ז"ל או"ח (סימן פ"א) כתב: היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחריו ארבע אמות. ואם אי אפשר כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכבתו ילך כדי שיניחנה לצודין ארבע אמות:

בכלום, שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו, ואי משום לא יראה כך זה לא ראה עד עתה.

עוד אני סבור דאפילו בנמצאת צואה במקומו אינו צריך לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרכן להניח שם לעתים גרף של רעי, משום דאז נקרא פושע כשלא בדק, וכיון שחטא תפילתו תועבה, אבל כשנמצאת במקום שאין דרכן בכך, אין זה פושע, ואין תפילתו תועבה עכ"ל [הרשב"א].

ונראה דגם לפי מה שכתב עוד אני סבור וכו' בראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ואם התפלל תפילתו תפילה, ואף על פי שהוא מקום שדרכו להמצא שם צואה בכדי שיראנה, שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו, דהא דייק לה מדלא קאמר תפילתו תועבה כדקאמר בנמצאת צואה במקומו, וכיון דבנמצאת במקומו אינו צריך לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרך להמצא שם צואה בכהאי גוונא גופיה בראה צואה כנגדו תפילתו תפילה.

אבל הרב רבינו יונה (שם די"ד ע"א ד"ה הואיל) כתב דההיא דראה צואה כנגדו נמי במקום שלא היה לו לתת אל לבו שהיה שם צואה היא ומשום הכי לא אמרו שיחזור ויתפלל, ומשמע מדבריו שאם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה תפילתו תועבה כמו בנמצאת צואה במקומו. ולענין הלכה נראה דנקטינן כהרשב"א דבתרא הוא. עד כאן דברי מרן ז"ל בבית יוסף.

והנה מבואר ומפורש בדברי מרן ז"ל דהלכתא כבתראי אמרינן אף בדברי הפוסקים ולא רק בדברי האמוראים, וכן מבואר למרן ז"ל עוד בבית יוסף יו"ד (סימן ש"מ דק"צ ע"ב, וסימן שע"ה דש"ט ע"א, וסימן שצ"א, וס"ס שצ"ו), ובית יוסף חו"מ (סימן רצ"ה סעיף ו'), ובספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן י"ט ד"ה הנה נראה, וסימן ס"א דנ"ד ע"ד, וס"ס ק"ז, וסימן קצ"ט ד"ה ואם יאמר, וסימן קצ"ה ד"ה

הטענה השנית), ועיין שם (סימן י"ח וסימן פ"ח), ובספרו שו"ת בית יוסף (דיני גוי מסל"ת סימן ב' דער"א ע"ב) ועוד שם (דיני מים שאל"ס סימן א' ד"ה ועל מה), ע"ש, ועוד ועוד.

וביוצא בזה תראה לרבינו הרמ"א ז"ל שגם הוא סובר כן דאף בפוסקים אמרינן הלכתא כבתראי, ולדוגמא אציין לספרו דרכי משה יו"ד (סימן ל"ה סק"ז, וסימן קכ"ד סק"ט, וסימן קנ"ה סק"ב, וסימן ש"צ סק"ה), ודרכי משה חו"מ (סימן קנ"ד סק"ג), ובספרו שו"ת רמ"א (סימן ט' דל"ז ע"א, וסימן כ"ה סד"ה ומ"ש), ועיין דרכי משה או"ח (סימן קנ"ט סק"ג, וסימן קס"ה סק"א), ונתבאר בארוכה בס"ד בקונטרס הכללים דילן, ועיין בחיבורי כרם יעקב (דף קל"א) ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ו) וצרף לכאן.

מכל מקום בעניותי יש לי להבין דברי מרן ז"ל שכתב דהלכה כרשב"א כנגד רבינו יונה דבתרא הוא, והוא שכבר נודע ומפורסם שמה שאמרו "הלכתא כבתרא", היינו דוקא כשהבתרא הביא דברי הקדמון וחלק עליו, אבל כל שהבתרא לא ראה לאותו קדמון, אזי יש לומר איפכא דאי הוה שמיע ליה דברי הקדמון היה הבתרא מבטל דעתו מפני דבריו, וככתוב בשו"ת רדב"ז (סימן כ"ו ד"ד ע"ב, וס"ס תק"מ, וסימן תתקצ"ד דמ"ט ע"ד), ועיין חו"מ (סימן כ"ה) וכנסת הגדולה יו"ד (סימן ל"ז הגב"י אות ג' דקמ"ט ע"ד), וחזו"מ (מהדורה קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') ע"ש, וזו לשון הגאון שבות יעקב בתשובתו שבסוף ספרו מנחת יעקב (ס"ס ר' ד"ה הנה): "וכבר מבואר וידוע בכללים ודרכי הפוסקים דלא אמרינן הלכתא כבתראי אלא היכן שאותו אחרון מביא דברי הראשונים וסותר דבריהם, אבל היכן שלא הביא דבריהם – אמרינן שאולי נעלמו ממנו דבריהם ואילו ראה או ידע היה חוזר בו", ועיין באריכות בספר זכרונות אליהו חו"מ (מערכת ה' אות קנ"ד), ושו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה (ת"ד סימן ק"ח), ובשדי חמד כללי הפוסקים (סימן

שכתב דהלכה כרא"ש ז"ל נגד הרשב"א ז"ל והטעם כי הרא"ש ז"ל בתראה ע"ש, ויש להבין שהרי הרא"ש ז"ל שם לא ראה ולא הביא דברי הרשב"א ז"ל, והרי הרדב"ז ז"ל עצמו במקומות הרבה הנ"ל כתב דבכהאי גוונא אין אומרים הלכה כבתראה וכנ"ל, וצ"ב.

עוד למדנו מדברי מרן ז"ל דהלכתא כבתראה אומרים גם גבי רב ותלמיד, ועיין בדברינו לעיל (סוף אות א' ד"ה כמו), ונתבאר היטב במקומו בס"ד, ועוד חזון למועד בעזר האל ב"ה הנותן דעת וחיים.

ט"ז ריש אות מ"ו), וכדכתיבנא בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (דף נ"ג) ועוד עיין שם (דף י"ט, ודף ש"י), ובחיבורי כרם יעקב (דף קל"ב, ודף ר"ל), ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ו), ובשאר חיבורי ע"ש.

והכא הרי הרשב"א ז"ל לא ראה דברי רבינו יונה ז"ל, ובכל חידושי הרשב"א על מסכת ברכות לא ראיתי שמזכיר אפלו פעם אחת לרבינו יונה, ולפי זה מה שייך לומר כאן "הלכה כבתראה" שכתב מרן ז"ל וצ"ב.

וכיוצא בזה יש לי להבין דברי הרדב"ז ז"ל בספר תשובותיו (סימן קכ"ו ד"ה כללא)

החידושים

מילואים

א. לסימן א' אות ב' ד"ה הרי שמצינו

ענין החסד

וכן יש לדקדק מעצם מה שאמר "מפני מה אין חמי טבריא בירושלים", לכאורה היה צריך לומר נחמי טבריא בירושלים, ואכן כן הוא לשון הספרי במדבר המובאים לקמן.

אמנם לפי האמור דשם "חמי טבריא" הוא שם כולל לכל המעיינות הרותחים בכל מקום שהם, אתי שפיר דאף על פי שהם בירושלים אכתי חמי טבריא נקראים, ודוק.

אלא דלפירוש זה אזי לשון הספרי במדבר דלקמן אינו מצוחצח כל כך, דאמרו שם "מפני מה לא ברא המקום חמין בירושלים כחמי טבריא", ולהאמור היה צריך להיות הלשון מפני מה לא ברא המקום חמי טבריא בירושלים ולא כחמי טבריא, ועיין.

כתבתי שם: דחמי טבריא היינו מעיינות רותחים, והם נמצאים בירושלים, ועל דא שאל רב חסדא.

ועל זה כתב לי בני יקירי חכם ונבון רבי עמנואל שליט"א: ויש לדקדק כן מדברי התלמוד פסחים (ח' ב') המובאים לקמן "אמר רבי דוסתאי ברבי ינאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא לרחוק בחמי טבריא דיינו", וקשה שהרי פתח ואמר ד"אין חמי טבריא בירושלים", ואם כן מה הוא זה שממשיך ואומר שאם היו מעיינות בירושלים רותחים אזי עולי הרגלים היו אומרים "אלמלי לא עלינו אלא לרחוק בחמי טבריא דיינו", וכי חמי "טבריא" הם והלא חמי "ירושלים" הם.

ב. שם שם ד"ה ולכאורה מלשון.

כחמי טבריא", יש לדקדק שאכן הקב"ה ברא חמין בירושלים אך אינם כחמי טבריא וכו'.

כתבתי שם: ולכאורה מלשון הברייתא "מפני מה לא ברא המקום חמין בירושלים